

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, fakss: 67244074, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

2016. gada 25. aprīlī Nr. 4-6/5

**Latvijas Republikas Satversmes tiesas
tiesnesim K.Balodim
Jura Alunāna ielā 1,
Rīgā, LV-1010**

Par tiesībsarga viedokli lietā Nr.2016-01-01

2016.gada 22.martā Tiesībsarga birojā ir saņemta Satversmes tiesas vēstule ar lūgumu paust viedokli saistībā ar Satversmes tiesā izskatāmo lietu Nr.2016-01-01 „Par Civilprocesa likuma 363.²⁰ panta piektās daļas (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2010.gada 31.oktobrim), ciktāl tā liedz parādniekam pārsūdzēt tiesas lēmumu, ar kuru izbeigts maksātnespējas process, neatbrīvojot parādnieku no atlikušajām parādsaistībām, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk tekstā – „Satversme”) 92.panta pirmajam teikumam”.

Par maksātnespējas procesu

Maksātnespējas procesa galvenā būtība ir veicināt finansiālās grūtībās nonākuša parādnieka saistību izpildi un, ja iespējams, maksātnespējas atjaunošanu, piemērojot noteiktos principus un tiesiskos regulējumus. Maksātnespējas likumā, kurš bija spēkā pieteicēja maksātnespējas procesa uzsākšanas brīdī, mērķis bija definēts citādi, proti, visa procesa realizēšana bija vērsta ne tikai uz maksātnespējas atjaunošanu, bet arī uz kreditoru kopuma interešu parādnieka ierobežotas maksātnespējas vai maksātnespējas gadījumā aizsardzību.

Vērtējot apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 92.pantam ir svarīgi ievērot, ka viss maksātnespējas process ir tiesiska rakstura pasākumu kopums, kura mērķis ir, aizsargājot kreditoru intereses, pēc iespējas pilnīgāk apmierināt kreditoru prasījumus no parādnieku mantas un dot iespēju parādniekam, kura manta un ienākumi nav pietiekami visu saistību segšanai, tikt atbrīvotam no neizpildītajām saistībām un atjaunot maksātnespēju.

Fizisko personu maksātnespējas process tiek uzsākts ar dienu, kad tiesa ar nolēmumu pasludinājusi maksātnespējas procesu, un noris līdz dienai, kad tiesa pieņem lēmumu par maksātnespējas procesa izbeigšanu.

Lai arī Maksātnespējas likumā, kas bija spēkā brīdī, kad pieteicējs uzsāka maksātnespējas procesu, nebija minēti tādi būtiski procesa principi kā labticības princips un atklātības princips, tie izrietēja no minētā likuma būtības. Maksātnespējas procesā iesaistītajām personām savas tiesības jāizmanto un pienākumi jāizpilda labā ticībā [parādnieks un kreditors nedrīkst izmantot procesu, lai netaisnīgi iedzīvotos], un, lai nodrošinātu uzticamību, informācijai par procesu ir jābūt pieejamai visām procesā iesaistītajām personām, tādējādi veicinot šo personu interešu ievērošanu un procesa mērķu sasniegšanu [izņēmums ir informācija, kuras neierobežota izpaušana varētu kaitēt parādnieka vai kreditoru likumīgajām interesēm].

Fiziskās personas maksātnespējas procesa stadijas agrākajā Maksātnespējas likuma redakcijā un spēkā esošajā redakcijā atšķiras, proti, agrāk process rezultējās ar izlīgumu vai bankrota procedūru, šobrīd process sastāv no bankrota procedūras un saistību dzēšanas procedūras. Svarīgi būtu atzīmēt, ka ar tiesas lēmumu par maksātnespējas procesa izbeigšanu finansiālās grūtībās nonākušam parādniekam ir svarīgi ne tikai tas, lai atjaunotos maksātpēja un tiktu pilnībā vai daļēji segtas kreditoru prasības, bet arī tas, lai ar tiesas lēmumu tiktu atrisināts jautājums par procedūras ietvaros nesegto saistību dzēšanu.

Faktiskie lietas apstākļi

Pieteicēja Satversmes tiesā apstrīdētā Civilprocesa likuma (turpmāk tekstā – „CPL”) 363.²⁰ panta piektā daļa (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2010.gada 31.oktobrim) noteica, ka “tiesas lēmums par pieteikuma un sūdzības izskatīšanu nav pārsūdzams, izņemot gadījumu, kad tiesa pieņem lēmumu par nekustamā īpašuma izsoles akta apstiprināšanu un maksātnespējas atzīmes dzēšanu zemesgrāmatā. Pārsūdzams ir arī tāds lēmums, ar kuru noraidīts pieteikums par nekustamā īpašuma izsoles akta apstiprināšanu un maksātnespējas atzīmes dzēšanu zemesgrāmatā, kā arī lēmums, ar kuru tiesa atzinusi izsoli par spēkā neesošu. Apelācijas instances tiesas lēmums jautājumos par nekustamā īpašuma izsoles akta apstiprināšanu un maksātnespējas atzīmes dzēšanu zemesgrāmatā nav pārsūdzams.”

Pieteicējs vēršoties Satversmes tiesā norādīja, ka 2009.gada 9.jūnijā ar Rīgas rajona tiesas spriedumu tika pasludināts viņa maksātnespējas process un apstiprināta fiziskās personas mantas pārdošana un kreditoru prasījumu apmierināšanas plāns. Sākotnējā spriedumā pieteicējam bankrota procedūrai tika noteikts 7 gadu termiņš, kas vēlāk tika samazināts līdz 5 gadiem. Ar Rīgas rajona tiesas 2014.gada 26.novembra lēmumu tika apstiprināta mantas pārdošanas un kreditoru prasījumu apmierināšanas plāna grozījumu galīgā redakcija. 2015.gada 11.jūnijā Rīgas rajona tiesa, izskatot pieteikumu par bankrota procedūras pabeigšanu un maksātnespējas procesa izbeigšanu lietā Nr.C33234909, nolēma pabeigt pieteicēja bankrota procedūru, izbeidzot maksātnespējas procesu, neatbrīvojot pieteicēju no atlikušajām parādsaistībām.

Pieteicējs pieteikumā Satversmes tiesai norādīja, ka Rīgas rajona tiesa secināja, ka pieteicējs ir izpildījis mantas pārdošanas un kreditoru prasījumu apmierināšanas plānu, vienlaikus konstatējot, ka pieteicējs ir maldinājis kreditorus un administratoru par saviem patiesajiem ienākumiem, jo ir izsniedzis aizdevumu 4260 euro apmērā, neidentificējot šo naudas līdzekļu izcelsmi un nenovirzot tos kreditoru prasījumu apmierināšanai.

Pieteicējs norādīja, ka Rīgas rajona tiesas 2015.gada 11.jūnija lēmums civillietā Nr.C33234909 nebija pārsūdzams augstākas instances tiesā un stājās likumīgā spēkā 2015.gada 11.jūnijā.

Pieteicējs uzskata, ka civillietas Nr.C33234909 izskatīšanā piemērotā CPL 363.²⁰ panta piektās daļa (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2010.gada 31.oktobrim), ciktāl tā liedza pārsūdzēt tiesas lēmumu, ar kuru izbeigts maksātnespējas process, neatbrīvojot viņu no atlikušajām parādsaistībām, neatbilda Latvijas Republikas Satversmes 92.panta pirmajam teikumam.

Pieteicējs norādīja, ka par spīti sešus gadus ilgušam maksātnespējas procesam un nokārtotajam mantas pārdošanas un kreditoru prasījumu apmierināšanas plānam, tiesa neatbrīvoja viņu no atlikušajām parādsaistībām 3 132 619,03 euro apmērā, un viņam ir noteikts ierobežojums atkāroti iesniegt tiesā fiziskās personas maksātnespējas pieteikumu nākamo triju gadu laika periodā, lai atbrīvotos no atlikušajām parādsaistībām. Pieteicējs apgalvo, ka nav sniedzis apzināti nepatiesu informāciju saviem kreditoriem, tomēr pārsūdzēt šo tiesas apgalvojumu viņam liedza CPL.

Par apstrīdētās normas atbilstību Satversme 92.panta pirmajam teikumam

Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijā (turpmāk – “Konvencijā”) 6.pants un ANO Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām (turpmāk – “Pakts”) 14.pants, raksturojot tiesību uz taisnīgu tiesu saturu, uzsver, ka katram indivīdam, ja tiek noteiktas viņa tiesības un pienākumi civilprocesā, ir tiesības uz to, lai lietu taisnīgi, publiski izskatītu kompetenta, neatkarīga un objektīva tiesa, kas izveidota saskaņā ar likumu.

Jēdziens „taisnīga tiesa” ietver sevī tiesiskai valstij atbilstošu procesu, proti, procesu, kas ir ne tikai taisnīgs, bet arī efektīvs.

Eiropas Savienības pamattiesību hartas 47.pantā ir noteikts, ka ikvienam, kura Eiropas Savienības likumos nodrošinātās tiesības un brīvības tikušas pārkāptas, ir tiesības uz efektīvu pārsūdzību tiesas priekšā, ievērojot nosacījumus. Minētais pants tāpat nosaka, ka ikvienam ir tiesības uz taisnīgu un atklātu lietas savlaicīgu izskatīšanu neatkarīgā un objektīvā iepriekš ar likumu noteiktā tiesā.

No tiesībām uz taisnīgu tiesu neizriet valsts pienākums jebkuras kategorijas lietā nodrošināt lietas izskatīšanas iespējas tiesā vairākās instancēs¹. No Satversmes tiesas 92.panta pirmā teikuma izriet valsts pienākums paredzēt taisnīgu lietas izskatīšanas procedūru, bet ne pienākumu visās lietās paredzēt iespēju pārsūdzēt nolēmumu apelācijas un kasācijas kārtībā. Likumdevējs ir tiesīgs ar likumu noteikt, kādas lietas ir katras tiesu iestādes kompetencē un cik instancēs dažādu kategoriju lietas ir skatāmas. No tiesībām uz taisnīgu tiesu izrietošās garantētās tiesības uz tiesas nolēmuma pārsūdzību paredz tiesības pārsūdzēt tiesas nolēmumus vienā pakāpē. Proti, ne no Konvencijas, ne no Pakta, ne no Satversmes, pat krimināltiesiska rakstura lietās, neizriet tiesības uz vairākpakāpju pārsūdzību.²

Kaut arī tiesību uz taisnīgu tiesu būtiska sastāvdaļa ir tiesības uz tiesas kontroli, taču šo tiesību izmantošana ir radījusi pārsūdzību skaita pieaugumu un pārsūdzēšanas procesa ilguma izraisītās problēmas. Eiropas Padomes Ministru Komiteja uzskata, ka šādas problēmas var ietekmēt ikviena tiesības uz lietas izskatīšanu saprātīgā termiņā saskaņā ar Konvencijas 6. pantu.

¹ ECT spriedums *Delcourt v. Belgium*. 2689/65, 17.01.2970. Para.25; ECT spriedums *Staroszczyk v. Poland*. 59519/00, 22.03.2007.Para.125, Satversmes tiesas 02.06.2008 sprieduma lietā Nr.2007-22-01 11.punkts u.c.

² Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 133.-134..lpp.

Valsts pienākums tiesību uz tiesas pieejamību nodrošināšanā izpaužas tādējādi, ka valstij ir jāizveido tiesa, kurā personas vismaz vienā pakāpē var vērsties strīda atrisināšanai³. Tiesības uz tiesas pieejamību nav absolūtas, līdz ar to tās leģitīmā mērķa sasniegšanai var samērīgi ierobežot tiktāl, ciktāl šīs tiesības netiek atņemtas pēc būtības⁴. Taisnīgas tiesas elementa – tiesas pieejamības – ierobežošana parasti ir vērsta uz citu taisnīgas tiesas elementu (piemēram, lietas izskatīšana saprātīgā termiņā, tiesiskā stabilitāte) efektīvāku nodrošināšanu attiecībā pret citām personām.⁵

Satversmes 116.pants nosaka, ka personas tiesības, kas noteiktas Satversmes deviņdesmit sestajā, deviņdesmit septītajā, deviņdesmit astotajā, simtajā, simt otrajā, simt trešajā, simt sestajā un simt astotajā pantā, var ierobežot likumā paredzētajos gadījumos, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību.

Tiesības uz taisnīgu tiesu nav absolūtas un tās var tikt ierobežotas, tomēr valstij, nosakot ierobežojumus, būtu svarīgi ievērot, ka ierobežojumam jābūt noteiktam leģitīmā mērķa sasniegšanai, jābūt samērīgam un nepieciešamam demokrātiskā sabiedrībā.

Vērtējot, vai konkrētajā Satversmes tiesas lietā Nr.2016-01-01 apstrīdētajā tiesību normā noteiktajam liegumam pārsūdzēt tiesas lēmumu, ar kuru izbeigts maksātnespējas process, neatbrīvojot parādnieku no atlikušajām parādsaistībām, ir saskatāms leģitīms mērķis un vai šis ierobežojumam ir nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā, jāsecina, ka valsts ir noteikusi ierobežojumu tiesas nolēmumu pārsūdzēšanai, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības un nodrošinātu ātru un efektīvu tiesvedību.

Maksātnespējas process tiek izpriests sevišķās tiesāšanas kārtībā, kas atšķiras no prasības tiesvedības. Sevišķās tiesāšanas kārtībā tiesā vēršas personas, kuras lūdz konstatēt noteiktas personas vai mantas tiesisko stāvokli, tāpat spriešanas objekts šajā tiesvedībā var būt arī ar likumu aizsargātās intereses vai juridiskas nozīmes faktu konstatēšana. Sevišķās tiesāšanas kārtību neraksturo pretēji vērstas intereses, bet objektīva nepieciešamība pēc tā, lai tiesa pieņemtu nolēmumu lietā, kurā nav strīds par tiesībām.

Izvērtējot apstrīdētajā normā noteiktā ierobežojuma samērīgumu un nepieciešamību demokrātiskā sabiedrībā, jāsecina, ka tas nav samērīgs un nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā sekojošu iemeslu dēļ.

Maksātnespējas procesam būtu jābūt iespēju robežās īsam, turklāt tādām, lai, ievērojot kreditoru intereses, iespēju robežās tiktu segtas radušās saistības un atjaunotos parādnieka maksātpēja.

Satversmes tiesas lietā Nr.2016-01-01 nekonstatēju, ka ar ierobežojumu parādniekam apstrīdēt lēmumu, ar kuru izbeigts maksātnespējas process, neatbrīvojot parādnieku no atlikušajām parādsaistībām, varētu tikt aizskartas kreditoru tiesības.

Liedzot parādniekam pārsūdzēt lēmumu, kas tiesvedībā ir galīgs, šajā sevišķajā tiesvedībā parādniekam tiek radīti ievērojami apgrūtinājumi un ierobežojumi. Piemēram, parādnieks var atkārtoti uzsākt maksātnespējas procesu tikai trīs gadu laikā pēc lēmuma par maksātnespējas procesa izbeigšanu pieņemšanas.

Turklāt nav iespējams atzīt, ka taisnīga noregulējuma panākšanā ir ievērots samērīgums, ja lēmuma pieņemšanas procesā ir strīds par faktiem, kas minēti Maksātnespējas likuma 179.panta trešajā daļā (likuma redakcijā, kas bija spēkā no

³ ANO Cilvēktiesību komiteja. Vispārējais komentārs (General Comment), 23.08.2007, Nr.32. 18.punkts.

⁴ Satversmes tiesas 17.05.2010 sprieduma lietā Nr.2009-93-01 12.punkts.

⁵ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 131..lpp.

2008.gada 1.janvāra līdz 2010.gada 1.novembrim). Ir apšaubāms, ka pie šāda procesa piepildās Maksātnespējas likumā uzstādītais mērķis - veicināt finansiālās grūtībās nonākušā parādnieka saistību izpildi un maksātnespējas atjaunošanu.

Nemot vērā augstāk izklāstītos argumentus, uzskatu, ka CPL 363.²⁰ panta piektās daļa (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2010.gada 31.oktobrim), ciktāl tā liedza parādniekam pārsūdzēt tiesas lēmumu, ar kuru tika izbeigts maksātnespējas process, neatbrīvojot parādnieku no atlikušajām parādsaistībām, neatbilst Satversmes 92.panta pirmajam teikumam.

Aicinot tiesībsargam sniegt savu viedokli lietā Nr.2016-01-01, Satversmes tiesa papildus ir lūgusi sniegt atbildes uz sekojošiem jautājumiem:

1) vai tiesas lēmums par fiziskās personas maksātnespējas procesa izbeigšanu, neatbrīvojot parādnieku no atlikušajām parādsaistībām, uzskatāms par tādu, ar kuru lieta netika izskatīta pēc būtības? Lūdzu raksturojiet konkrēto tiesas nolēmumu un procesa veidu, kura ietvaros tas tiek pieņemts.

Atbildot uz pirmo Satversmes tiesas jautājumu, vēlos norādīt, ka CPL ir minēti divu veidu nolēmumi – spriedumi un lēmumi. Ar spriedumu tiesas izšķir civiltiesiskus strīdus pēc būtības, novērš aizskārumus un neskaidrības tiesiskajās attiecībās vai izlemj citus tiesas kompetencē nodotus jautājumus. Lēmumi savukārt ir tiesas nolēmumu veids, ar kuru lieta netiek izspriesta pēc būtības. Lēmuma veidā tiesa vai tiesnesis noformē savu rīcību dažādās procesuālajās situācijās, lai realizētu savas tiesības un pienākumus, kādus paredzējis CPL. Lēmumi, vadoties pēc to mērķa (lomas tiesvedībā), var būt sagatavojošie, papildinošie, pārtraucošie, noslēdzošie, papildus un blakus lēmumi⁶.

Satversmes tiesas lietā Nr.2016-01-01 ir svarīgi sniegt atbildi, kādiem tiesas lēmumiem ir jābūt pārsūdzamiem, un vai lēmums par bankrota procedūras pabeigšanu un maksātnespējas procesa izbeigšanu, neatbrīvojot pieteicēju no atlikušajām parādsaistībām, ir tāds, kam jābūt paredzētai pārsūdzēšanas kārtībai.

Teorijā tiek atzīts, ka pārsūdzībai jābūt pakļautiem tiem tiesas lēmumiem, kad tiesa galīgi izšķir jautājumu par kāda tiesībām, kā arī tajos gadījumos, kad apelācijas sūdzības iesniegšana vispār nav iespējama, t.i., kad ar lēmumu izbeidz lietu, neizspriežot to pēc būtības un nav citādas iespējas pārsūdzēt lēmumu, un kad lēmuma pārsūdzēšana būtu iespējama kopā ar apelāciju, bet būtu novēlota un nenasniegtu savu mērķi, proti, pēc pārsūdzības, ko pieņemtu un lūkotos cauri kopā ar apelāciju, nevarētu vairs novērst lēmuma ļaunās sekas.

Tiesas lēmums par fiziskās personas maksātnespējas procesa izbeigšanu, neatbrīvojot parādnieku no atlikušajām parādsaistībām, uzskatāms par tādu, ar kuru lietas izspriešana pēc būtības tiek pabeigta. Minētais lēmums no procesuālā viedokļa ir noslēdzošs lēmums. Ar šo lēmumu galīgi tiek izšķirts jautājums par parādnieka tiesībām, un pēc šī lēmuma tajā pašā lietā nevar sekot cits tiesas lēmums pēc būtības;

2) vai situācijā, kad pastāv strīds starp kreditoriem un parādniekiem par to, vai parādnieks maksātnespējas procesa gaitā ir sniedzis nepatiesas ziņas tiesai, administratoram vai kreditoram, likumdevējam būtu jānodrošina tiesas lēmuma pārsūdzība?

⁶ Civilprocesa likuma komentāri. I daļa (1.-28.nodaļa). Otrais papildinātais izdevums. Sagatavojis autoru kolektīvs prof. K. Torgāna zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2011.

Uzskatu, ka likumdevējam būtu jāparedz iespēja apstrīdēt lēmumu, ja pastāv strīds starp kreditoriem un parādniekiem par to, vai parādnieks maksātnespējas procesa gaitā ir sniedzis nepatiesas ziņas;

3) vai tiesa, lemjot par fiziskās personas maksātnespējas procesa izbeigšanu, konstatē juridisku faktu, ka pastāv kāds no Maksātnespējas likumā minētajiem gadījumiem, kas liedz atbrīvot parādnieku no atlikušajām parādsaistībām?

Lemjot par fiziskās personas maksātnespējas procesa izbeigšanu, tiesa vērtē faktu, vai pastāv kāds no Maksātnespējas likumā minētajiem gadījumiem, kas liedz atbrīvot parādnieku no atlikušajām parādsaistībām;

4) vai likumdevēja paredzētā lietas izskatīšanas procesuālā kārtība nodrošina pieteikuma par fiziskās personas maksātnespējas procesa izbeigšanu, tostarp jautājuma par parādnieka atbrīvošanu vai neatbrīvošanu no atlikušajām parādsaistībām, taisnīgu izskatīšanu vienā instancē?

Likumdevēja paredzētā lietas izskatīšanas procesuālā kārtība nenodrošina pieteikuma par fiziskās personas maksātnespējas procesa izbeigšanu, tostarp jautājuma par parādnieka atbrīvošanu vai neatbrīvošanu no atlikušajām parādsaistībām, taisnīgu izskatīšanu vienā instancē, jo praksē var būt gadījumi, kad parādnieks vai administrators nevar nodot augstākas tiesas kontrolei lēmumus, ja ir strīdīgi vērtēti iesniegtie pierādījumi/fakti vai, piemēram, nav savlaicīgi iesniegti tiesai izvērtēšanai svarīgi dokumenti.

Tiesībsarga birojs nav veicis pētījumu par tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšanu maksātnespējas procesos, bet indikācijas par maksātnespējas procesos radītajiem tiesību ierobežojumiem un indivīdu tiesību aizskārumiem ir rodamas Valsts kontroles revīzijas ziņojumā⁷, Foreign Investors council in Latvia sadarbībā ar uzņēmumu “Deloitte” veiktajā pētījumā⁸, publikācijās masu medijos [skat. žurnālu “Jurista vārds”⁹, laikrakstu “Ir”¹⁰ u.c.];

5) kā saistībā ar personas tiesību uz taisnīgu tiesas procesu garantijām vērtējams apstāklis, ka lēmumu par fiziskās personas maksātnespējas procesa izbeigšanu, tostarp jautājumu par parādnieka atbrīvošanu vai neatbrīvošanu no atlikušajām parādsaistībām, izlemj tiesnesis vienpersoniski?

Jautājuma izskatīšana tiesnesim vienpersoniski, pamatojoties tikai uz iesniegtajiem dokumentiem, nebūtu vērtējama kritiski, ja pastāvētu pārsūdzības iespēja.

Ar cieņu
Tiesībsargs

J.Jansons

Tivaņenkova 67686768

⁷ Valsts kontroles 2015.gada 3.marta revīzijas ziņojums “Vai valstī īstenotā maksātnespējas politika ir efektīva?” //http://www.lrvk.gov.lv/uploads/reviziju-zinojumi/2014/2.4.1-5_2014/2.4.1-5_2014/revzin_mn_3mar2015.pdf

⁸ http://www.ficil.lv/f/Report_brief.pdf

⁹ G.Bērziņš. “Atziņas par aktuālo tiesu praksi maksātnespējas jomā”// “Jurista vārds”, 05.04.2016, Nr. 14 (917)

¹⁰ I.Balmaks “Nelikumīgais likums”// “Ir”, 17.02.2014 //http://www.irlv.lv/2014/2/17/nelikumigais-likums